

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

**ROLUL DIALOGULUI ECUMENIC
ȘI INTERRELIGIOS AL MISIUNII
ÎN DIASPORA ROMÂNEASCĂ**

REZUMAT

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PR. PROF. UNIV. DR. BRÎNZEĂ NICOLAE**

**DOCTORAND:
PR. GHEORGHE ADRIAN FOFIU**

**CONSTANȚA
2023**

SUMAR

1. Introducere	3
1.1. Contextul diasporei românești	3
1.2. Evoluția dialogului ecumenic și interreligios	5
1.2.1. Dialogul în diaspora: provocări și oportunități	7
1.2.2. Beneficiile dialogului: dincolo de teologie	9
1.3. Importanța dialogului ecumenic și interreligios în comunitățile moderne ..	11
2. Contextul istoric al dialogului ecumenic și interreligios în România	16
2.1. Evoluția dialogului ecumenic și interreligios în România	19
2.1.1. Era contemporană: provocări și oportunități	23
2.1.2. Rolul Bisericii Ortodoxe Române	26
2.1.2.1. Consolidarea dialogului ecumenic	28
2.1.2.2. Acțiuni caritabile și sociale ca punte de dialog	30
2.1.2.3. Educație: o platformă pentru dialog	32
2.1.2.4. Cooperare cu alte tradiții religioase	35
2.1.2.5. Rolul în politică și în societatea civilă	36
2.1.3. Impactul pe plan internațional	38
2.2. Relația dintre diferitele culte religioase în spațiul românesc	40
2.2.1. Context istoric	41
2.2.2. Instituții și evenimente cheie	48
2.2.3. Rolul mass-media și percepții publice	50
2.2.3.1. Mediul academic	55
2.2.4. Concluzii preliminare	57
3. Misiunea în diaspora românească	59
3.1. Definirea conceptului de „misiune” în contextul diasporei românești	60
3.1.1. Elemente teologice	60
3.1.2. Elemente culturale și etnice	62
3.1.2.1. Semantica culturală a misiunii	62
3.1.2.2. Ethosul etnic și dilema integrării	63
3.1.2.3. Cultura materială și praxis liturgic	64
3.1.2.4. Valorile etnice ca vehicule ale misiunii	66
3.1.3. Elemente socio-politice	67
3.1.4. Elemente pastoral-educative	69
3.2. Rolul Bisericii Ortodoxe Române în integrarea comunităților din diaspora .	72
3.2.1. Activități caritabile și filantropice	76
3.2.2. Școlile de duminică și atelierele educative	78
3.2.3. Relațiile cu alte Biserici Ortodoxe și cu alte denominațiuni creștine	79
3.2.3.1. Rolul în relațiile bilaterale între România și țările de	
rezidență ale diasporei	80
3.2.4. Utilizarea tehnologiei și a media pentru a menține legătura cu	
membrii comunității	82
3.3. Reacția și percepția diasporei față de rolul Bisericii în comunitățile lor	84
3.3.1. Teorii ale percepției sociale și impactul asupra relației cu instituțiile	
religioase	85
3.3.2. Capitalul religios și conștiința diasporică	87
3.3.3. Identitatea religioasă în contextul multicultural	89
3.3.4. Teorii ale reacției la autoritatea ecleziastică	92
3.4. Aspecte juridice și instituționale ale misiunii în diaspora	94

3.4.1. Contextul legislativ al țărilor gazdă	96
3.4.2. Structurile administrative ale Bisericii Ortodoxe Române (BOR) în diaspora	99
3.4.3. Aspecte financiare și resurse umane	102
3.4.4. Relația cu autoritățile locale și naționale	106
3.4.5. Adaptarea culturală și etică	108
3.5. Provocările și oportunitățile misiunii în diaspora: factori culturali, sociali și politici	110
4. Rolul dialogului ecumenic și interreligios în diaspora românească	115
4.1. Contextul teologic	118
4.2. Inițiative și evenimente semnificative	123
4.3. Impactul asupra comunității românești în diaspora	128
4.4. Perspectiva instituțională și politică	131
4.5. Provocări și obstacole	133
4.5.1. Direcții viitoare de cercetare	135
4.6. Beneficiile dialogului ecumenic și interreligios: consolidarea comunităților, promovarea păcii, înțelegerea interculturală, combaterea xenofobiei, promovarea înțelegerii reciproce și a coeziunii social.....	138
5. Ethos misionar și pragmatic în diaspora ortodoxă	148
5.1. Ethosul misionar și valențele sale în diaspora ortodoxă română	149
5.1.1. Modalități de cultivare a ethosului misionar	154
5.1.1.1. Cultivarea ethosului misionar în cadrul eparhial	154
5.1.1.2. Cultivarea ethosului misionar în cadrul parohial	156
5.1.1.3. Cultivarea ethosului misionar în cadrul familiei	157
5.2. Aspecte misionare cu privire la activitatea preotului în diaspora	158
5.2.1. Forme de propovăduire a adevărului de credință: cateheza	160
5.2.2. Importanța misiunii preotului exprimată în dimensiunea liturgică ..	161
5.2.3. Relația dintre parohie, societate și relațiile instituționale	164
5.2.4. Comunicarea și dinamismul	166
5.2.5. Rolul preotului în relația autorități – parohie	167
5.3. Parohia în diaspora și cadrul ei misionar	168
5.3.1. Condițiile de înființare a parohiei în diaspora	169
5.3.2. Elemente ale exercitării misiunii preoțești în diaspora	170
5.3.3. Cadrul instituțional-juridic în contextul legislativ din Spania	172
5.3.4. Elementele specifice ale parohiei ortodoxe în Spania	172
5.3.5. Probleme întâmpinate de parohia din diaspora	176
5.4. Aspecte misionare cu privire la activitatea preotului în diaspora	179
5.4.1. Forme de propovăduire a adevărului de credință	186
5.4.2. Importanța misiunii preotului exprimată în dimensiunea liturgică ..	190
5.4.3. Contribuția dialogului la păstrarea și adaptarea identității culturale românești în contextul globalizării	192
5.4.3.1. Dialogul ca instrument de integrare și reprezentare în comunitățile gazdă	195
6. Concluzii	199
Bibliografie	212

REZUMAT

1. INTRODUCERE

Contextul diasporei românești

Diasporele, în fluxul lor peren, au fost în perpetuă schimbare, modulând și fiind modulate de societățile gazdă. Istoria României, în particular, servește ca o lume în miniatură a acestor schimbări și adaptări¹. Post-decembrismul a marcat un moment de cotitură în istoria migrației românești, cu un exod de proporții fără precedent. Dar ceea ce este remarcabil este viteza și complexitatea cu care aceste diaspore s-au adaptat și integrat în țările lor adoptive.

De la începuturile sale umile în comunitățile rurale românești la orașele cosmopolite ale Europei Occidentale și Americii de Nord, diasporele românești au reflectat o gamă variată de experiențe, culturi și credințe. Acest amalgam de fundaluri a oferit un teren fertil pentru interacțiuni, uneori armonioase, alteori conflictuale, dar mereu evolutive.

În mijlocul acestei diversități, s-a născut nevoia de adaptare și reinventare continuă. Fie că se confruntă cu diferențele lingvistice, culturale sau religioase, românii din diaspora au căutat modalități de a construi poduri, de a negocia spații comune și de a găsi un echilibru între tradiția ancestrală și modernitatea globalizată².

La baza acestui proces de adaptare se află confruntarea dintre identitatea individuală și colectivă. Religia, în acest context, nu a fost doar un instrument de identificare, ci și un vehicul pentru dialog și înțelegere. În fața diferențelor doctrinare și ritualelor, mulți români au găsit că aceasta a devenit un refugiu spiritual, oferind un factor de stabilitate și apartenență³.

Totuși, această adaptare nu a fost uniformă sau lineară. A existat o diversitate de experiențe și traiectorii, influențate de factori precum vârsta, genul, educația și situația socio-economică. Astfel, analiza dialogului ecumenic și interreligios în diasporele românești necesită o perspectivă nuanțată și multidimensională.

În lumina acestui context, cercetarea noastră se propune să adâncească înțelegerea impactului și semnificației dialogului ecumenic și interreligios în diasporele românești.

¹ Dumitru Sandu, *Lumile sociale ale migrației românești*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 10; Adrian Niculcea, „The Relation Between religion and Politics – a Problem in Romania of Today”, în: Dumitru A. Vanca, Mark Cherry, Alin Albu (Ed.), *Religion & Politics. The Church-State Relationship: from Constantine the Great to Post-Maastricht Europe*, Vol. I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2013, p. 532

² Vezi Ioan Vasile Leb, Mihai L. Constantinescu, „Diaspora ortodoxă”, în: Pr. prof. dr. Ștefan Buchiu, Pr. prof. dr. Ioan Tulcan (Coord.), *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Editura Basilica, București, 2019, p. 279

³ Lavinia Stan & Lucian Turcescu, *Religion and Politics in Post-Communist Romania*, Oxford University Press, 2007, p. 19

Încercând să răspundem la întrebări complexe și adesea interconectate, ne propunem să evidențiem modul în care credința și religia modelează și sunt modelate de experiența diasporei.

Diasporele sunt de multe ori o oglindă a tensiunilor și interacțiunilor dintre cultura originară și cea adoptivă. O analiză aprofundată asupra migrării românești în spațiul european scoate în evidență acest fenomen, cu accent pe rolul pe care spiritualitatea și religia îl joacă în definirea identității în diasporă⁴.

Astfel, această lucrare își propune să adâncească înțelegerea asupra modului în care dialogul ecumenic și interreligios evoluează în contextul diasporei românești, subliniind atât provocările cu care se confruntă, cât și oportunitățile pe care le aduce, dintr-o perspectivă teoretică.

Metodologia cercetării

Metodologia adoptată pentru această cercetare se axează pe o combinație de metode calitative și cantitative, cu accent pe interpretare și analiză. Deoarece dialogul ecumenic și interreligios în comunitățile moderne implică atât aspecte teologice, cât și sociale și culturale, este esențial să utilizăm o abordare multifactorială și multidisciplinară.

1. **Analiza literaturii:** Cercetarea va începe cu o examinare amplă a literaturii principale și secundare legate de dialogul ecumenic și interreligios, cu un accent deosebit pe contextul diasporei românești. Aceasta va include articole de specialitate, cărți, studii și rapoarte care abordează tematica aleasă. Scopul este de a identifica tendințele actuale, principalele dezbateri și lacunele din literatura existentă.
2. **Analiza documentelor:** O componentă esențială a cercetării va fi analiza documentelor emise de Biserica Ortodoxă Română, de diferite confesiuni creștine și de instituții interreligioase. Acest lucru ne va oferi o perspectivă asupra poziției oficiale a diferitelor entități religioase cu privire la dialogul ecumenic și interreligios în diaspora.
3. **Analiza datelor statistice:** Datele statistice disponibile privind prezența și distribuția diasporei românești, precum și apartenența lor religioasă, vor fi analizate pentru a oferi o imagine clară a distribuției și densității credincioșilor români în străinătate.

⁴ Dumitru Sandu, *Lumile sociale ale migrației românești*, p. 123

4. **Studii de caz:** Cercetarea va analiza anumite cazuri exemplare de comunități din diaspora, în care dialogul ecumenic și interreligios a jucat un rol semnificativ. Studiile de caz vor oferi înțelegeri profunde și contextuale despre modalitățile în care dialogul se manifestă și despre provocările cu care se confruntă aceste comunități.
5. **Sinteza și interpretare:** Pe baza datelor colectate și analizate, se vor sintetiza informațiile pentru a răspunde la întrebările de cercetare și pentru a oferi o viziune holistică asupra rolului dialogului ecumenic și interreligios în contextul diasporei românești.

Aceasta metodologie permite o înțelegere cuprinzătoare a temei cercetate, combinând analiza literaturii cu examinarea documentelor și a datelor statistice, culminând cu analiza și interpretarea rezultatelor.

Stadiul actual al cercetării

Stadiul actual al cercetării referitor la rolul și misiunea Bisericii Ortodoxe Române în diaspora este incipient, deși interesul academic și teologic pentru această tematică a înregistrat o creștere în ultimul deceniu și jumătate. Expansiunea constantă a comunităților românești în străinătate, în special în Europa, a alimentat această preocupare. În literatura teologică și misionară, s-au abordat numeroase aspecte legate de misiunea Bisericii Ortodoxe într-un cadru general. Printre contribuitori de marcă se numără Prof. dr. Valer Bel⁵, Înaltpreasfințitul Nifon Mihăiță⁶, Pr. prof. dr. Mihai Himcinschi⁷, Pr. prof. dr. Ioan Chirilă⁸ și Pr. Gheorghe Petraru⁹. Însă, în ceea ce privește specificul misiunii Bisericii Ortodoxe Române în diaspora, literatura de specialitate este încă modestă.

O lucrare notabilă care explorează misiunea Bisericii Ortodoxe Române în Spania este cea a profesorului Francisco Diez de Velasco¹⁰. Alte studii au abordat aspecte legate de organizarea canonică și juridică a Episcopiei Ortodoxe Române a Spaniei și Portugaliei.

⁵ Pr. prof. dr. Valer Bel, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2010; Pr. prof. dr. Valer Bel, *Misiune, parohie, pastorație. Coordonate pentru o strategie misionară*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2006

⁶ Prof. dr. Nifon Mihăiță, *Misiologie creștină*, Editura Asa, București, 2005

⁷ Pr. Mihai Himcinschi, *Biserica în societate. Aspecte misionare ale Bisericii în societatea actuală*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006

⁸ Pr. prof. dr. Ioan Chirilă (coord.), *Misiunea Bisericii în Sfânta Scriptură și în istorie*, Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2006

⁹ Pr. prof. Gheorghe Petraru, *Misiologie Ortodoxă, I. Revelația lui Dumnezeu și misiunea Bisericii*, Editura Pamfilius, Iași, 2002; Pr. prof. Gheorghe Petraru, *Teologie fundamentală și misionară. Ecumenism*, Editura Performantica, Iași, 2006.

¹⁰ Francisco Diez De Velasco (coord.), *Las Iglesias Ortodoxas en España*, Editorial Akal, Madrid, 2015

Această teză își propune să adauge la corpusul de literatură existent, prin aducerea de date noi și analize misionar-pastorale asupra activității Bisericii Ortodoxe Române în diaspora.

2. CONTEXTUL ISTORIC AL DIALOGULUI ECUMENIC ȘI INTERRELIGIOS ÎN ROMÂNIA

Dialogul ecumenic și interreligios în România este ancorat într-un context istoric în care Biserica Ortodoxă Română a avut un rol fundamental în promovarea coexistenței și toleranței între diferitele confesiuni religioase.

Situată între tradiții religioase orientale și occidentale, România se dovedește a fi un teren fertil pentru dialogul ecumenic. Aceasta facilitează un „proces complex care cere o abordare diferențiată și adaptabilă la particularitățile fiecărei tradiții”¹¹.

Prin poziționarea sa geografică și culturală, România servește adesea drept „punte” între diferitele civilizații ale Estului și Vestului Europei. Aceasta îi oferă o „oportunitate unică de a modera și a facilita dialoguri între diversele tradiții religioase și culturale”¹². Unul dintre aspectele cheie ale acestei punți ecumenice este legătura dintre Biserica Ortodoxă Română și celelalte biserici creștine.

Globalizarea și mediul digital au accentuat nevoia pentru un ecumenism modern, aducând oameni și idei din diverse părți ale lumii într-un contact mai strâns. În acest context, Biserica Ortodoxă Română are „rolul de a negocia și de a interpreta aceste schimbări în cadrul mai larg al tradiției creștine”¹³.

O altă dimensiune interesantă este impactul pe care dialogul ecumenic îl are asupra identității naționale. Conform literaturii de specialitate, „implicarea activă în dialogul ecumenic poate să servească nu doar pentru îmbunătățirea relațiilor dintre diversele tradiții creștine, dar și pentru afirmarea și consolidarea identității naționale”¹⁴.

În ceea ce privește pluralismul religios, Biserica Ortodoxă Română a jucat de-a lungul istoriei un rol vital în medierea și facilitarea dialogului interreligios. Daniel N.

¹¹ Lucian Leuștean, *Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century*, Routledge, London, 2014, p. 97.

¹² Lucian Leuștean, *Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century*, p. 105

¹³ Lavinia Stan & Lucian Turcescu, *Religion and Politics in Post-Communist Romania*, p. 145

¹⁴ Douglas Johnston, *Faith-Based Diplomacy: Trumping Realpolitik*, Oxford University Press, 2003, p. 87.

Nelson, în *Romania After Tyranny*, discută contextul istoric și politic care a contribuit la formarea acestui pluralism, cu mențiunea specială a rolului Biserica Ortodoxă Română¹⁵.

În etapa post-comunistă și în tranziția către democrație, Biserica Ortodoxă Română a participat activ la restructurarea spirituală și socială a țării. Lavinia Stan și Lucian Turcescu, în lucrarea *Church, State, and Democracy in Expanding Europe*, arată cum Biserica Ortodoxă Română a contribuit la consolidarea unei culturi a dialogului și toleranței în societatea românească¹⁶.

Integrarea în Uniunea Europeană a fost un alt factor major care a facilitat dialogul ecumenic și interreligios. Alina Mungiu-Pippidi, în *Politica după comunism*, subliniază cum valorile europene și legislația comunitară au avut un impact pozitiv asupra toleranței religioase și dialogului ecumenic în România¹⁷. În calitate de membru activ în organizații globale, Biserica Ortodoxă Română ajunge să aibă „oportunități și responsabilități îmbunătățite în ceea ce privește îmbunătățirea relațiilor între comunitățile religioase și în abordarea problemelor globale cu caracter moral și etic”¹⁸.

România a fost implicată activ în foruri internaționale care promovează dialogul ecumenic și interreligios. Astfel, participarea la Alianța Civilizațiilor a Națiunilor Unite reprezintă un exemplu în acest sens. U.S. Department of State, în *International Religious Freedom Report for 2019*, a notat că „guvernul [român] a continuat să sprijine public libertatea religioasă și să promoveze toleranța și dialogul interconfesional”¹⁹.

În contextul globalizării și al complexității relațiilor internaționale, era contemporană prezintă atât provocări, cât și oportunități în ceea ce privește dialogul ecumenic și interreligios în România

Polarizarea socială și ideologică

În primul rând, una dintre marile provocări ale timpului nostru este polarizarea socială și ideologică. Aceasta poate avea efecte nefaste asupra dialogului, atât la nivel național, cât și internațional. O diviziune socială accentuată duce la creșterea intoleranței religioase, ceea ce complică eforturile ecumenice și interreligioase. Într-o țară cu o moștenire religioasă diversă precum România, aceasta devine o problemă de primă importanță. Polarizarea socială și ideologică este un fenomen global, dar care își găsește

¹⁵ Daniel N. Nelson, *Romania After Tyranny*, Routledge, London, 2021, p. 87.

¹⁶ Lavinia Stan, Lucian Turcescu, *Church, State, and Democracy in Expanding Europe*, Oxford University Press, New York, 2011, p. 174.

¹⁷ Alina Mungiu-Pippidi, *Politica după comunism*, Polirom, Iași, 2002, p. 204

¹⁸ Douglas Johnston, *Faith-Based Diplomacy: Trumping Realpolitik*, p. 83.

¹⁹ U.S. Department of State, *International Religious Freedom Report for 2019*, U.S. Department of State, Washington D.C., 2020, p. 12.

manifestări particulare și în România. În contextul dialogului ecumenic și interreligios, această polarizare poate degrada calitatea și substanța discuțiilor, duce la izolare și la accentuarea stereotipurilor. Organizații civice și religioase se străduiesc să combată aceste efecte printr-o serie de programe de educație și consiliere. Totuși, procesul este anevoios și necesită o atenție constantă pentru a încuraja deschiderea și pentru a evita trunchierea dialogului.

Migrația și diversitatea culturală

O altă provocare, dar și oportunitate, este reprezentată de migrația și diversitatea culturală crescută. Pe de o parte, aceasta poate duce la tensiuni între diferite comunități religioase; pe de altă parte, oferă o platformă pentru dialog și pentru învățare mutuală. De exemplu, prezența tot mai mare a comunităților musulmane în România constituie o ocazie pentru extinderea și aprofundarea dialogului interreligios. Dinamica demografică schimbătoare a României, cu un flux sporit de migranți, adaugă o nouă complexitate peisajului ecumenic și interreligios. În mod paradoxal, aceasta este atât o provocare cât și o oportunitate. O provocare, pentru că aduce noi tensiuni și neînțelegeri; o oportunitate, pentru că adaugă un nou strat de diversitate care poate fi fructificat în dialog. În acest context, administrațiile locale și organizațiile non-guvernamentale încearcă să creeze spații de dialog și să faciliteze interacțiunea între diferitele comunități religioase.

Tehnologia ca „Duble-Edged Sword”

Tehnologia modernă, deși uneori văzută ca un instrument de polarizare, poate fi și un vehicul puternic pentru dialog. Platformele de socializare online, de exemplu, oferă oportunități pentru schimburi interculturale și interreligioase, dar ele pot fi și spații unde se perpetuează stereotipuri și se încurajează discursul instigator la ură. Rolul tehnologiei este dual în contextul dialogului ecumenic și interreligios. Dacă rețelele sociale pot fi un câmp minat al dezinformării și al discursului de ură, ele pot fi și un instrument de diseminare a informației corecte și de promovare a dialogului: „era digitală a multiplicat enorm ocaziile de cunoaștere reciprocă a oamenilor, dar le-a făcut mai dificile și mai superficiale”²⁰. De asemenea, tehnologia poate servi ca un canal pentru organizarea evenimentelor virtuale care aduc împreună oameni din diferite tradiții și comunități religioase, deschizând calea spre o comprehensiune mai profundă și un dialog mai productiv.

Activismul tinerilor

²⁰ Gurie Georgiu, „Fizionomia poliedrică recentă a parohiei ortodoxe române din diaspora. Lectură de antropologie culturală și pastorală”, în: Mihai Himcinschi, Remus Onișor (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021, p. 21

Un aspect pozitiv notabil este reprezentat de activismul tinerilor²¹. Generațiile mai noi, mai educate și mai conectate la realitățile globale, joacă un rol tot mai important în facilitarea dialogului ecumenic și interreligios. Inițiative precum dialogurile interreligioase organizate în universități sau chiar în școli arată un interes crescând pentru această formă de interacțiune. Activismul din rândul tinerilor este o rază de speranță în peisajul dialogului ecumenic și interreligios din România. Cu o generație mai educată și mai deschisă spre diversitate, există un potențial crescut pentru schimburi pozitive. Programul Erasmus, de exemplu, a facilitat expunerea tinerilor la diverse culturi și religii, încurajând un dialog constructiv. La nivel local, există și inițiative în școli și universități care se concentrează pe educația interculturală și interreligioasă, cu scopul de a modela viitori cetățeni cu o mentalitate mai incluzivă.

Politice externe și interesul internațional

În sfârșit, o altă dimensiune ce merită abordată este cea a politicilor externe și a interesului internațional. Orașe precum București și Cluj au găzduit evenimente ecumenice și interreligioase la nivel internațional, subliniind rolul României ca punct de întâlnire pentru diferite tradiții religioase și culturale. Acest fapt nu doar că asigură o vizibilitate mai mare pentru România pe scena globală, dar și facilitează colaborări și parteneriate care pot avea efecte pozitive durabile. România începe să joace un rol tot mai important în dialogul ecumenic și interreligios la nivel internațional. Cu o politică externă ce încearcă să echilibreze relațiile cu Uniunea Europeană, Statele Unite și țările din Orientul Mijlociu, România devine un teren propice pentru dialogul intercultural și interreligios. Conferințe internaționale, simpozioane și alte evenimente academice, găzduite de orașe românești, contribuie la creșterea vizibilității și la consolidarea rolului țării în aceste discuții.

În contextul ecumenic și interreligios al României, era contemporană aduce cu sine o complexitate inedită, caracterizată de o gamă largă de provocări și oportunități. Discuția s-a focalizat pe subteme cruciale cum ar fi polarizarea socială și ideologică, migrația și diversitatea culturală, tehnologia ca *Duble-Edged Sword*, activismul tinerilor și politicile externe și interesul internațional. Fiecare din aceste subteme, într-un fel sau altul, modelează și influențează dialogul ecumenic și interreligios, fie în mod constructiv, fie obstructiv.

²¹ Eugen Maftai, „Paradoxul migrației. Descoperirea sau redescoperirea Ortodoxiei românești departe de casă”, în: Mihai Himcinschi, Remus Onișor (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021p. 322

Cu toate acestea, oportunitățile par să echilibreze, dacă nu chiar să depășească, provocările. Migrația și diversitatea culturală oferă șanse pentru îmbogățirea dialogului intercultural și interreligios, atât prin diversitatea participanților cât și prin bogăția temelor de discuție. Tehnologia, de asemenea, servește ca un instrument de conectare globală, permițând dialogul între comunități care altfel nu ar avea acces unul la celălalt. Activismul tinerilor²² și creșterea gradului de educație oferă promisiuni pentru un viitor mai tolerant și mai inclusiv, cu potențialul de a remodela discursul public în direcții mai pozitive. La nivel internațional, România se află într-o poziție unică de a servi ca un pod între diverse comunități globale, datorită angajamentelor sale geopolitice și diplomatice.

3. MISIUNEA ÎN DIASPORA ROMÂNEASCĂ

Misiunea Bisericii Ortodoxe Române în diaspora nu poate fi înțeleasă fără a se raporta la fundamentele teologice și ecclesiastice ale misiunii Bisericii în general. Conform tradiției, misiunea Bisericii își are rădăcinile în misiunea trinitară, punctul de pornire fiind mandatul divin de propovăduire și botez în numele Sfintei Treimi: „Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă” (Matei 28, 19-20). Misiunea ține de însăși ființa Bisericii, și aceasta este ancorată în comuniunea treimică și kenotică²³ de existență a Bisericii, care devine o teofanie în lume²⁴.

Misiunea Bisericii Ortodoxe Române în diaspora se confruntă cu o serie de complexități care derivă din diversitatea etnică, culturală, și lingvistică, dar și din dinamica economică și socială a comunităților de români de peste hotare. Diaspora „provoacă Biserica să iasă din matca teritorială”, și să adopte metode de propovăduire și pastorație care sunt adesea atipice sau adaptate la contextul specific. Aceasta poate include o varietate de abordări misionare, de la „susținere” la „defensivă,” în funcție de condițiile și necesitățile fiecărei comunități în parte.

Într-o lume globalizată, universalitatea mesajului Evangheliei și imperativul misionar al Bisericii se intersectează cu realitățile particulare ale diasporei românești. Fiecare comunitate ortodoxă românească din diaspora este parte a „aceleiași turme a lui

²² Brnzea Nicolae, Radomir Marius Sorin, „Tinerii, Biserica și Provocările Societății Contemporane”, în: *Altarul Reîntregirii*, serie nouă, anul XXI, nr. 1, ianuarie-aprilie 2016, p. 270

²³ Vezi Pr. conf. dr. Ștefan Buchiu, *Dogmă și Teologie. Curs de teologie dogmatică și simbolică ortodoxă*, Editura Sigma, București, 2006, p. 217-219

²⁴ Mircea Basarab, „Misiunea Bisericii și globalizarea” în: Pr. prof. dr. Ioan Chirilă (coord.), *Misiunea Bisericii în Sfânta Scriptură și în istorie*, Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2006

Hristos,” dar fiecare are nevoi unice și circumstanțe unice care cer o „inculturare” specifică a misiunii. Aceasta poate include strategii diferite de angajament pastoral, educațional și social, concepute pentru a răspunde la provocările și oportunitățile fiecărei comunități.

În lumina misiunii trinitare și a naturii kenotice a Bisericii, misiunea în diaspora românească reprezintă nu doar o extensie geografică, ci și o manifestare complexă a vocației Bisericii de a aduce lumea în Împărăția de iubire a Preasfintei Treimi. Aceasta implică o serie de abordări adaptative și flexibile, care răspund la particularitățile și provocările fiecărei comunități în parte. „În sensul acesta viața Bisericii și misiunea sunt indisolubil legate una de alta [...] participarea Bisericii la trimiterea lui Hristos în lume sau la slujirea Lui se concretizează în activitatea ei misionară sub toate aspectele: de evanghelizare, mărturie și pastorație”²⁵.

În teologia ortodoxă, misiunea Bisericii este înțeleasă ca o participare la lucrarea divino-umana a lui Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Întrupat, în contextul comuniunii trinitare a Tatălui, Fiului și Sfântului Duh. În acest sens, misiunea Bisericii în diaspora românească nu este un subiect periferic, ci central, îngrădit în soteriologie și ecleziologie.

Teologia Trinitară este fundația ontologică a oricărei discuții despre misiune în teologia ortodoxă. Dumnezeu, în comuniunea trinitară, este izvorul și ținta misiunii: „cea mai înaltă experiență pentru ființele raționale este experiența trăirii în comuniune, comuniune care își are obârșia în viața Sfintei Treimi, Dumnezeu însuși fiind comuniunea prin excelență ca Tată, Fiu și Duh Sfânt”²⁶. Tatăl trimite Fiul în lume și, prin Fiul, trimite Duhul Sfânt, făcându-Se prezent și activ în istoria umană²⁷. În acest sens, orice act misionar al Bisericii în diaspora românească este, în ultimă instanță, un act de participare la misiunea trinitară²⁸.

Întruparea lui Hristos, moartea și Învierea Sa formează axioma soteriologică în jurul căreia gravitează orice încercare de a articula o teologie a misiunii. El este Cel trimis de Tatăl pentru a mântui lumea și, prin aceasta, definește și legitimează acțiunea misionară

²⁵ Pr. prof. dr. Valer Bel, *Dogmă și propovăduire*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1994, p. 144.

²⁶ Mihai Himcinschi, *Doctrina trinitară ca fundament misionar. Relația Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul în teologia răsăriteană și apuseană. Implicațiile doctrinare și spirituale ale acesteia*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004, p. 292

²⁷ Pr. prof. dr. Valer Bel (Coord.), *Misiologie Ortodoxă. Manual pentru facultățile de Teologie din Patriarhia Română*, Vol. I, Editura Basilica, București, 2021, p. 100-104

²⁸ Arhim. Vasiliios Gondikakis, *Intrarea în Împărăție*, Traducere Pr. Ioan Ică și Protos. Paisie, Editura Diesis, Sibiu, 2007, p. 50-51; George Istodor, „Repere ale dimensiunii externe ale misiunii în contextul actual”, în: Mihai Himcinschi, Remus Onișor (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021, p. 112; Pr. prof. Vladimir Fedorov, „Misiunea ortodoxiei astăzi”, în: *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”. Anul universitar 2003-2004. Închinat memoriei Părintelui Dumitru Stăniloae cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la naștere*, Editura Universității din București, (Anul IV) 2004, p. 227

a Bisericii. În diaspora românească, aceasta implică o înțelegere hristocentrică a misiunii care accentuează necesitatea de a proclama Evanghelia ca o invitație la comuniunea cu Hristos și, implicit, cu Sfânta Treime.

Biserica este Trupul lui Hristos, mediul în care misiunea trinitară devine accesibilă umanității. În contextul diasporei românești, aceasta presupune o eclesiologie dinamică, capabilă să răspundă la provocările de natură culturală, etnică și socială, fără a compromite integritatea doctrinară sau euharistică a Bisericii.

Misiunea Bisericii în diaspora românească, ca de altfel orice misiune, are o dimensiune eshatologică. Așteptarea celei de-a doua veniri a lui Hristos orientează toate acțiunile misionare către împlinirea Împărăției lui Dumnezeu. Aceasta oferă o perspectivă teleologică care înțelege misiunea nu ca pe o activitate temporară, ci ca parte a lucrării divine eterne. „Indiferent de atitudinea spirituală a omului contemporan, misiunea eshatologică a Bisericii rămâne totuși un demers activ și valabil, deoarece, în caz contrar, s-ar contrazice pe sine însăși. Coapartenența dintre Biserică și lume este dată prin actul creației, prin iconomia mântuirii realizată de Fiul și de Duhul Sfânt în lume și pentru viața lumii și prin întemeierea Bisericii. De aceea Hristos este văzut în Noul Testament ca desăvârșirea întregii creații. Lumea este creată pentru comuniunea cu Dumnezeu, fără de care existența ei nu are sens. De aceea Biserica este centrul și axa lumii. Lumea este prin Biserică pe calea desăvârșirii ei ultime care constă în comuniunea lui Dumnezeu cu oamenii mântuiți și îndumnezeiți prin har, comuniunea pentru care Biserica este prin existența ei în lume și legătura ei indisolubilă cu lumea un semn continuu sau o anticipare”²⁹.

Astfel, misiunea în diaspora românească, privită prin prisma teologiei ortodoxe, este o încorporare a multiplelor dimensiuni ale revelației trinitare, hristologice, eclesiologice și eshatologice. Ea solicită o înțelegere adâncă a misterului Dumnezeuiesc ca izvor și țel al tuturor eforturilor, și ne invită să reflectăm la modul în care această viziune teologică informează și modelează concret acțiunile misionare într-un context atât de divers și complex ca diaspora românească.

Elemente socio-politice

Elementele socio-politice în contextul misiunii în diaspora românească presupun o constelație de factori care modelează, reglementează și influențează modul în care

²⁹ Drd. Alexandru Nicolae Agignoaei, „Misiunea eshatologică a Bisericii față de lume în afara cultului divin public: valori umane și libertate religioasă atât aici și acum, cât și acolo și atunci”, în: *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Vol. 10, Nr. 2, 2022, p. 228

comunitatea ortodoxă românească se inserează în structurile mai largi ale societății gazdă. Dintre aceste elemente, componenta socială se distinge printr-o complexitate particulară, oferind un amestec de oportunități și provocări pentru misiune.

Insertia socială a comunităților ortodoxe românești în societățile gazdă se manifestă printr-o serie de mecanisme, incluzând, dar fără a se limita la, rețelele sociale, capitalul social și practicile de solidaritate³⁰. Aceste mecanisme nu sunt doar efecte ale unei colectivități organice, ci și instrumente prin care se materializează și se operaționalizează misiunea. În termeni sociologici, pot fi văzute ca forme de „agency” colectiv, prin care comunitatea navighează spațiile sociale ale diasporei și negociază identitatea sa în raport cu structurile dominante. Capitalul social acumulat prin aceste rețele și practici de solidaritate devine un substrat pentru desfășurarea misiunii, facilitând accesul la resurse, informații și oportunități. De asemenea, aceasta ajută la crearea unor punți între comunitatea ortodoxă românească și alte grupuri etnice sau religioase, deschizând calea pentru o colaborare multidimensională și un dialog intercultural și interreligios: „de remarcat, de asemenea, rolul important jucat de solidaritatea religioasă transnațională pentru întărirea bisericilor de imigranți români”³¹. Cu toate acestea, această inserție socială aduce cu sine și un set de provocări, cum ar fi riscul asimilării culturale sau religioase, care poate dilua distinctivitatea etnică și teologică a comunității.

Elementele sociale ale misiunii în diaspora românească reprezintă o realitate multidimensională, cu o multitudine de implicații pentru dinamica și strategia misionară. Aceste elemente nu pot fi izolate într-o analiză academică, ci trebuie înțelese în interconexiunea lor complexă cu factorii culturali, etnici și teologici. Ele solicită, de asemenea, o abordare hermeneutică și practică flexibilă, capabilă să se adapteze și să răspundă la specificitățile fiecărui context social în parte.

În contextul misiunii în diaspora românească, elementele politice se conturează într-o intersecție complexă între identitatea comunitară și cadrul politic al societăților gazdă, acționând ca o latură suplimentară care modelează și condiționează activitățile misionare. Valorile politice oscilează între două puncte limită, întrucât - sub aspect polarizant – două sunt posibilitățile de existență a vieții sociale: o posibilitate individualistă și alta universalistă. Altfel spus, „viața socială sau este astfel organizată încât să primeze individul și interesele sale, sau individul este cu totul subordonat autorității vieții în comun

³⁰ Vezi George Istodor, „Repere ale dimensiunii externe ale misiunii în contextul actual”, p. 117-118

³¹ Irina Ciornei, „The Political Incorporation of Immigrant Associations and Religious Organizations of the Romanian Residents in Spain”, în: *Studia Universitatis Babes-Bolyai: Sociologia*; Vol. 57, Issue 2, Dec. 2012, p. 70

și statului. De aceea, valorile politice pot fi în primul rând individualiste sau universaliste”³². Valorile personaliste consideră statul și dreptul ca fiind în serviciul individului – fie în scop pur eudemonist, fie în scop cultural –, iar celelalte valori îl pun pe individ în serviciul unui scop general, realizat în stat și prin stat³³.

Într-o perspectivă macro-politică, aceste elemente includ relațiile dintre statul român și comunitățile sale din diaspora, dar și modul în care aceste comunități se raportează la politicile statelor gazdă. În acest sens, politica de imigrație³⁴, politica externă și legislația referitoare la libertatea religioasă devin factori cheie în ecuația misionară.

Prin prisma unei analize politologice, este esențial să se ia în considerare modul în care comunitatea ortodoxă românească se situează în raport cu categoriile de putere și autoritate în cadrul societăților gazdă. Existența unor partide politice sau organizații care pot fi simpatice față de comunități etnice și religioase poate facilita extinderea și eficacitatea muncii misionare, oferind oportunități pentru colaborare și susținere politică. În contrast, prezența unor forțe politice xenofobe sau nativiste poate genera obstacole serioase, de la restricții legale până la marginalizarea socială³⁵.

Influența politică se manifestă și prin discursul public și reprezentarea mediatică a comunității ortodoxe românești³⁶. Acest aspect devine esențial pentru conturarea imaginii publice și pentru medierea relațiilor comunității cu societatea mai largă. Astfel, controlul și interpretarea narativelor publice despre identitatea românească și ortodoxie devin componente ale unei strategii misionare bine concepute.

Un alt element politic de semnificație este modalitatea de organizare și administrare internă a comunităților din diaspora. Procesele decizionale, inclusiv cele care țin de

³² Petre Andrei, *Opere sociologice, I, Sociologia cunoașterii și a valorii*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, p. 277

³³ Pr. lect. univ. dr. Marius Nechita, „Asistența socială a familiei și a copilului în contextul libertății de conștiință”, în: *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Vol. 8, Nr. 1, 2020, p. 405

³⁴ Assoc. prof. Mădălina Botină, „The Migration Phenomenon in the E.U., Reflected by Human Rights Under the Influence of the Covid-19 Pandemic. Case Study on the Intervention of the People’s Advocate Through the Children’s Advocate to Protect the Rights of Migrant Children in Romania”, în: *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Vol. 9, Nr. 3, 2021, p. 523

³⁵ Gurie Georgiu, „The European Public Space from Constantine the Great to Maastricht” în: Dumitru A. Vanca, Mark Cherry, Alin Albu (Ed.), *Religion & Politics. The Church-State Relationship: from Constantine the Great to Post-Maastricht Europe*, Vol. I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2013, p. 41

³⁶ „Imigranții români s-au confruntat cu obstacole similare la sosirea lor la sfârșitul anilor 1990 și începutul anilor 2000: s-au confruntat cu stigmatizarea de a fi imigranți slab calificați, fiind în același timp portretizați ca infractori în discursul politic italian și în mass-media, rezultând astfel discriminare dură pe piața muncii și în sfera publică. Astfel de imagine socială s-ar fi putut datora și percepției populare că românii aparțin etniei rom. Cu toate acestea, după aderarea României la UE în 2007, românii sunt cetățeni ai UE și sunt considerați imigranți de primă clasă.” – Francesco Molteni, Iraklis Dimitriadis, „Immigrants’ Religious Transmission in Southern Europe: Reaction or Assimilation? Evidence from Italy”, în: *Journal of International Migration and Integration*, Volume 22, issue 4, December 2021, p. 1489

aspectele misionare, pot fi influențate de modelele de guvernare ale comunității, de relația cu ierarhia bisericească, precum și de nivelul de implicare laică în afacerile comunității. Aceasta are impact asupra modului în care misiunea este percepută și implementată, fie ca un proces *top-down* dictat de o autoritate centrală, fie ca un efort comunitar de jos în sus.

Rolul Bisericii Ortodoxe Române în integrarea comunităților din diaspora

Rolul Bisericii Ortodoxe Române (BOR) în integrarea comunităților românești din diaspora este un subiect de o complexitate și relevanță aparte, întrucât implică multiple niveluri de angajament și interacțiune – teologice, culturale, sociale și politice. BOR acționează nu doar ca o instituție religioasă, ci și ca o platformă pentru construcția și consolidarea identității naționale și etnice în contextul diasporei. „Biserica Ortodoxă Română a avut această obișnuință și a continuat să poarte de grijă față de credincioșii ei stabiliți în afara granițelor țării, călăuzită fiind de principiul unei organizări dinamice a Ortodoxiei, în care purtarea de grijă față de propriii credincioși trebuie să primeze înaintea oricărei limitări teritoriale”³⁷.

La nivel teologic, Biserica Ortodoxă Română a luat măsuri pentru a asigura continuitatea practicii religioase în rândul comunităților din diaspora. Astfel, sunt create și susținute parohii și protopopiate în diverse țări, fiecare adaptându-se specificităților locale. Oricare dintre acestea funcționează sub egida unor episcopate, precum Episcopia Ortodoxă Română a Europei Occidentale și Meridionale, care se ocupa de parohiile din Franța, Spania, Italia și alte țări vest-europene, sau Episcopia Ortodoxă Română a Canadei. Aceste structuri ecleziastice au rolul de a menține și de a încuraja viața religioasă ortodoxă în conformitate cu canoanele și tradițiile Bisericii.

În plan cultural și etnic, BOR pune un accent deosebit pe păstrarea și promovarea valorilor, obiceiurilor și tradițiilor românești. Se organizează frecvent evenimente culturale, precum sărbători tradiționale, expoziții de artă, simpozioane și conferințe care aduc împreună membrii comunității³⁸. Acestea servesc nu doar ca modalități de a păstra o legătură afectivă cu România, dar și de a oferi un spațiu de socializare și de reafirmare a identității românești: „Biserica-mamă îi sprijină și încurajează pe fiii și fiicele ei duhovnicești din afara granițelor țării și înțelege greutățile cu care aceștia se confruntă în lupta lor pentru a-și asigura un viitor mai bun. Totodată, însă, acești credincioși ortodocși

³⁷ Răzvan Brudiu, Alexandru Ciucurescu, „Diaspora ortodoxă: analiză, nuanțare și redefinire”, în: *Altarul Reîntregirii*, Nr. 3/2021, p. 154

³⁸ Vezi Georgian Păunoiu, „Diaspora românească în Țara Cantoanelor. Două parohii ortodoxe: Berna și Basel”, în: Mihai Himeinschi, Remus Onișor (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul II, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021, p. 235-238

români trăiesc, de multe ori, în societăți din ce în ce mai secularizate și individualiste, fiind priviți adesea cu răceală sau suspiciune, fapt care nu le însuflă un sentiment de pace și mulțumire sufletească. De aceea, participarea lor la viața liturgică a parohiei, precum și la evenimentele culturale și acțiunile social-filantropice organizate de parohiile din diaspora română, constituie o binefacere și o bucurie deosebită. Prin activitățile parohiei se mărturisește credința ortodoxă, se transmit tradițiile românești și se cultivă limba română, toate acestea contribuind la păstrarea identității eclesiale, culturale și etnice a românilor din afara României. Totodată, este necesară o conviețuire armonioasă a migranților români cu cetățenii din țările de adopție, pentru o integrare socială în țările gazdă, dar fără asimilarea culturală a românilor”³⁹.

Social, Biserica Ortodoxă Română își propune să ofere suport și asistență membrilor comunității aflate în situații de vulnerabilitate. Se încurajează implicarea socială prin programe de asistență socială, de ajutorare a românilor din străinătate sau a refugiaților. Aici se pot include și inițiativele de tip caritabil sau umanitar, precum distribuirea de alimente și ajutoare materiale pentru românii aflați în dificultate în diverse țări. „Prezența Bisericii în spațiul public prin cler poate constitui o modalitate de educație creștin-religioasă care derivă din eveniment, din cuvântul de învățătură și din comportamentul clerului. Prezența preotului la diverse manifestări din parohie îi poate inspira în comportament și fapte pe enoriași. Deschiderea spre oameni și dialogul cu ei pot crea oportunități în oferirea de sfaturi și învățături spre o mai bună cunoaștere a Bisericii, a lui Dumnezeu, a omului, a lumii și o înțelegere a valorilor netrecătoare ale vieții”⁴⁰.

La nivel politic, rolul Bisericii este mai nuanțat. Oficial, BOR menține o poziție apolitică, însă nu poate fi negat impactul ei ca actor social și cultural în facilitarea dialogului dintre comunitățile românești din diaspora și autoritățile locale sau naționale⁴¹. Într-un sens, prin intermediul reprezentanților săi, Biserica poate servi ca un canal de comunicare între diaspora și instituțiile statului român, contribuind astfel la elaborarea unor politici publice care să țină cont de specificul și nevoile comunităților românești din străinătate.

În acest context multidimensional, Biserica Ortodoxă Română se manifestă ca un pilon de stabilitate și coeziune, oferind o plajă largă de resurse și servicii care contribuie la

³⁹ Daniel, Patriarhul României, „Cuvânt înainte. Patriarhia română binecuvântează și susține comuniunea românilor de pretutindeni”, în: *Biserica Ortodoxă Română, promotoare a identității eclesiale, culturale și etnice a românilor din afara României (studii și articole)*, Editura Basilica, București, 2021, p. 7-8

⁴⁰ † Emilian Nica Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, „Misiunea parohiei prin activități social-filantropice și educaționale”, p. 18

⁴¹ Gurie Georgiu, „The European Public Space from Constantine the Great to Maastricht”, p. 44

integrarea eficientă a românilor în societățile gazdă, fără a pierde din vedere menținerea unei legături puternice cu patria-mamă.

Este important să menționăm modalitățile concrete prin care Biserica Ortodoxă Română (BOR) contribuie la integrarea și sustenabilitatea comunităților românești din diaspora. Acest rol multifuncțional al Bisericii nu se limitează la acte izolate, ci presupune o strategie de lungă durată care implică colaborări cu alte instituții, fie ele religioase, educaționale, sau guvernamentale.

BOR nu doar se implică în acte caritabile și filantropice, dar devine și un sprijin pentru românii aflați în situații de criză sau necesitate. De exemplu, în timpul pandemiei de COVID-19, numeroase parohii și eparhii au dezvoltat programe de asistență pentru românii afectați, oferind ajutoare materiale, servicii de consiliere și suport spiritual⁴². Asemenea inițiative, adesea realizate în parteneriat cu alte organizații sau cu autoritățile locale, amplifică rolul Bisericii ca agent de integrare și suport în comunitate: „pandemia a jucat o «funcție de oglindă» în evidențierea multiplelor caracteristici ale cercurilor religioase legate de imigrație, subliniind rolul lor important ca actori ai bunăstării și locuri de încredere. Într-o perspectivă a subsidiarității, activitățile lor le-au permis – în contextul studiat și de asemenea în sinergie cu administrația publică – să joace un rol important în sprijinirea familiilor și persoanelor a căror cale spre incluziune a fost îngreunată și mai mult de pandemie. În îndeplinirea acestui rol, organizațiile religioase legate de migrație au găsit (sau au redescoperit) un ajutor important în protagonismul civic și munca voluntară a tinerilor membri”⁴³.

Acțiunile și inițiativele Bisericii Ortodoxe Române în diaspora românească depășesc sfera pur religioasă, acoperind un spectru larg de activități care contribuie la coeziunea și integrarea comunităților românești. Prin eforturi educative, sociale, și interculturale, BOR devine un vector important în păstrarea și promovarea identității românești, în facilitarea dialogului și cooperării cu alte comunități și în asistarea membrilor săi în situații de necesitate sau criză. Fiecare dintre aceste dimensiuni consolidează rolul Bisericii ca un agent de stabilitate și integrare în cadrul diasporei românești, rol care, în lumina schimbărilor și provocărilor contemporane, rămâne esențial.

⁴² Sorin Ionițe, *Raport, 2020: În luptă cu pandemia, Biserica a intensificat rugăciunea, filantropia și protejarea sănătății oamenilor* în <https://basilica.ro/raport-2020-in-lupta-cu-pandemia-biserica-a-intensificat-rugaciunea-filantropia-si-protejarea-sanatatii-oamenilor/>, data accesării 13.06.2023

⁴³ Roberta Ricucci and Luca Bossi, „From Collectivities to Families and Back to the Individual: Religiosity, Migrations and Civic Engagement at the Beginning of the COVID Period in a Multicultural Italian City”, în: *Religions*; Basel, Vol. 13, Issue 6, 2022, 497

4. ROLUL DIALOGULUI ECUMENIC ȘI INTERRELIGIOS ÎN DIASPORA ROMÂNEASCĂ

Dialogul ecumenic și interreligios reprezintă o temă de semnificație majoră în studiul diasporei românești, în special în contextul globalizării și pluralismului religios. În cadrul diasporei, Biserica Ortodoxă Română (BOR) se intersectează cu o pluralitate de tradiții religioase și denominaționale, oferind un context fertil pentru dialog și pentru schimburi teologice și culturale. Acest dialog nu este doar un imperativ teologic, ci și un necesar social și cultural, dat fiind că diversitatea religioasă devine o normă în majoritatea societăților occidentale, unde diasporele românești sunt mai vizibile.

Primordial în această discuție este înțelegerea că dialogul ecumenic și interreligios nu echivalează cu diluarea identității teologice sau cu compromisul doctrinar. Este, mai degrabă, un exercițiu de reciprocă înțelegere și de colaborare în vederea unor scopuri comune, fie ele de ordin social, moral sau, în anumite cazuri, chiar teologic. În acest sens, inițiativele ecumenice în care BOR a fost implicată la nivel internațional, cum ar fi Consiliul Mondial al Bisericilor, oferă un cadru structurat pentru astfel de interacțiuni, implicând dialoguri teologice, schimburi culturale și proiecte caritabile comune.

Același principiu se aplică și dialogului interreligios. În societățile multiculturale ale Vestului, prezența concomitentă a mai multor religii în spațiul public impune un dialog și o înțelegere interreligioasă. Aceasta nu doar că facilitează conviețuirea pașnică, dar și permite o înțelegere profundă a diferențelor și asemănarilor doctrinare și rituale.

Mai mult, în contextul diasporei, dialogul ecumenic și interreligios devine și un instrument de integrare socială. Participarea la inițiative ecumenice și interreligioase poate ajuta comunitatea diasporei să se integreze mai eficient în țara gazdă, contribuind la îmbunătățirea imaginii Bisericii și a comunității românești în general. Este o oportunitate pentru comunitatea românească de a participa în discursul public și de a contribui la dezvoltarea socială și spirituală a societății în care s-a inserat.

Putem observa rolul dialogului ecumenic și interreligios ca un vector de modernizare și adaptare la realitățile complexe ale lumii contemporane. Una dintre preocupările stringente în studiile de diaspora este modul în care tradițiile religioase se transformă și se readaptează în contextele culturale ale țărilor-gazdă. În acest sens, dialogul ecumenic și interreligios se relevă ca un instrument eficient de auto-reflecție și reevaluare doctrinară.

Efectuarea unui dialog nu se constituie doar ca o exercițiune de diplomatie religioasă, ci ca un efort intelectual și spiritual de reconfigurare a teologiei și practicilor religioase într-un mod care să răspundă la întrebările și provocările secolului al XXI-lea. Acesta este, de fapt, un proces de învățare reciprocă; schimbul de cunoștințe și de experiențe poate duce la o înnoire teologică și liturgică ce poate revigora comunitatea de credincioși. În această privință, o referință utilă este lucrarea lui Peter B. Clarke, „New Religions in Global Perspective: A Study of Religious Change in the Modern World”, care examinează impactul globalizării asupra transformării religioase⁴⁴. El semnalează că „odată cu creșterea globalizării, religiile orientale au început să acționeze ca catalizatori ai schimbării pretutindeni în raport cu forma și conținutul religiei și spiritualității, în modul în care sunt înțelese, organizate și practicate și în modul în care sunt trasate granițele dintre religios și secular”⁴⁵.

Dialogul ecumenic și interreligios poate fi, de asemenea, perceput ca un efort de a dezvolta o etică publică partajată într-o lume marcată de pluralism cultural și religios. În contextul diasporei românești, unde identitățile sunt frecvent în flux și unde întâlnirea cu „celălalt” este o constantă, construirea unor astfel de baze etice devine imperativă.

Într-un mod similar, dialogul ecumenic și interreligios servește ca un mod de consolidare a capitalului social al comunității românești în diaspora. Relația cu alte comunități religioase și cu organizațiile non-guvernamentale poate contribui la fortificarea rețelelor sociale și la accesul la resursele materiale și simbolice necesare pentru bunăstarea comunității⁴⁶. În acest peisaj pluralist și complex, dialogul ecumenic și interreligios în diaspora românească reprezintă un teren fertil pentru inovație teologică, adaptare culturală și consolidare comunitară. Este, de asemenea, o sursă de oportunități și provocări care pot duce la revigorarea și la reconceptualizarea rolului și misiunii Bisericii Ortodoxe Române într-un context global.

Astfel, dialogul ecumenic și interreligios nu este o opțiune, ci o necesitate în cadrul diasporei românești. El servește multiple scopuri: de la îmbunătățirea relațiilor intercomunitare la facilitarea integrării și de la aprofundarea înțelegerii teologice la îmbogățirea patrimoniului spiritual comun. Dialogul aduce în prim-plan necesitatea unei

⁴⁴ Peter B. Clarke, *New Religions in Global Perspective: A Study of Religious Change in the Modern World*, Routledge, London and New York, 2006

⁴⁵ Peter B. Clarke, *New Religions in Global Perspective: A Study of Religious Change in the Modern World*, p. 308

⁴⁶ Robert D. Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, New York, 2000, p. 122-123

abordări nu doar tolerante, ci și curioase și respectuoase față de „celălalt”, oricine ar fi acesta, fără a sacrifica sau compromite propria identitate și integritate⁴⁷.

5. ETHOSUL MISIONAR ȘI PRAGMATIC ÎN DIASPORA ORTODOXĂ

Ethosul misionar și pragmatic în diaspora ortodoxă românească constituie un complex amestec de factori ideologici, teologici, culturali și sociali. Pentru a înțelege profund acest ethos, este esențial să examinăm interacțiunea dinamică între tradiție și modernitate, precum și modul în care aceste două dimensiuni afectează practicile și percepțiile comunității. Contextul diasporic adaugă un nivel suplimentar de complexitate, cerând o adaptare la noile realități geopolitice și sociale fără a compromite integritatea tradițională a credinței.

În termeni practici, aceasta se reflectă în diversitatea de strategii misionare și abordări pastorale. În Statele Unite, de exemplu, parohiile ortodoxe românești au dezvoltat diverse programe educaționale și sociale pentru a răspunde nevoilor comunității, de la cursuri de limbă și cultură românească până la servicii sociale pentru imigranți. Similar, în Europa Occidentală, unde comunitatea românească este una dintre cele mai mari grupuri de migranți est-europeni, Biserica Ortodoxă Română joacă un rol crucial în oferirea de sprijin social și spiritual.

Pe latura pragmatică, ethosul se manifestă prin adaptarea la realitățile legale și sociale ale țărilor gazdă. Aici se poate discuta despre colaborarea cu autoritățile locale pentru construirea de lăcașe de cult, participarea la proiecte de caritate transnaționale și îmbrățișarea unor forme de guvernare mai democratice pentru gestionarea afacerilor bisericești.

În acest context complex, ethosul misionar și pragmatic al diasporei ortodoxe românești se manifestă ca un efort continuu de echilibrare între identitate și adaptare, între tradiție și inovație, între un angajament față de trecut și responsabilități față de prezent și viitor.

Importanța misiunii preotului exprimată în dimensiunea liturgică

Aspectul liturgic al vieții bisericești în contextul diasporei ortodoxe românești este un domeniu ce se încarcă de o relevanță particulară în cadrul misiunii sacerdotale.

⁴⁷ Diana-Ionela Ancheș, „Tolerance within the European Construction Philosophy”, în: Dumitru A. Vanca, Mark Cherry, Alin Albu (Ed.), *Religion & Politics. The Church-State Relationship: from Constantine the Great to Post-Maastricht Europe*, Vol. I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2013, p. 311

Liturghia, în înțelesul său etimologic de „lucrare a poporului”, este nu doar o expresie a vieții comunității ecleziale, ci și o cale de propovăduire a adevărului de credință și o modalitate de a trăi împreună, într-un mod profund, mistica Bisericii. Este prin aceasta că importanța dimensiunii liturgice se evidențiază într-un mod acut în activitatea preoților din diaspora.

În prima instanță, un aspect semnificativ este modul în care dimensiunea liturgică servește drept ancoră teologică și spirituală pentru comunitate. Liturghia reprezintă un reper de stabilitate și de continuitate, legând comunitatea diasporei de tradiția și patrimoniul spiritual al Bisericii Ortodoxe. Acest lucru este de o importanță capitală în condițiile în care membrii comunității pot fi supuși unor presiuni culturale și identitare multiple și diverse, condiționate de statutul lor de migranți. Prin participarea la serviciile liturgice, credincioșii se reîntorc la un nucleu central al identității lor creștine, întărit și alimentat prin comuniunea cu Dumnezeu și cu ceilalți membri ai comunității.

Preotul, în calitatea sa de slujitor al Tainelor, joacă un rol cheie în menținerea și dezvoltarea acestei vieți liturgice. Prin proclamarea cuvântului, administrarea Tainelor și prin activitatea pastorală, el ajută la integrarea înțeleșurilor teologice și la cultivarea vieții spirituale a credincioșilor. Această integrare nu este doar doctrinară, ci și existențială. Prin Liturghie, preotul îi introduce pe credincioși într-o experiență a Împărăției lui Dumnezeu, pregătindu-i pentru întâlnirea eshatologică cu Dumnezeu.

În plus, dimensiunea liturgică oferă un teren fertil pentru manifestarea filantropiei și a solidarității comunitare. În cadrul liturgic, membrii comunității pot experimenta un sens al colectivității și al apartenenței, care este vital pentru menținerea identității culturale și religioase în contextul diasporei. Preotul, în coordonarea și oficierea Liturghiei, devine un punct central în activarea acestei solidarități. Prin predicile sale, prin organizarea unor momente speciale de rugăciune pentru nevoile comunității și prin implicarea laicilor în diversele slujbe și responsabilități liturgice, el poate contribui la consolidarea legăturilor comunitare și la promovarea unei vieți ecleziale active⁴⁸.

În contextul diasporei, preoții sunt adesea chemați să adapteze practicile liturgice la realitățile locale, fără a compromite integritatea teologică și canonică a acestora. Aceasta poate implica folosirea limbii locale în unele părți ale Liturghiei, sau adaptarea anumitor practici liturgice la nevoile comunității. Acest tip de flexibilitate necesită o înțelegere

⁴⁸ Preot drd. Marius Florescu, „Studii cu privire la misiunea internă și cea externă a Bisericii Ortodoxe”, p. 72

profundă a teologiei liturgice, pentru a asigura că orice adaptare rămâne în concordanță cu învățătura Bisericii și cu practica liturgică ortodoxă istorică.

Totodată merită subliniat că dimensiunea liturgică a activității preoțești în diaspora ortodoxă românească își găsește rădăcinile nu numai în tradiția liturgică, ci și în teologia ortodoxă a Întropării. În actul Întropării, Logosul divin a asumat cu firea umană, sfințind și restabilind întreaga creație. În mod similar, Liturghia nu este doar un eveniment ce are loc într-un spațiu sacru izolat, ci are implicații pentru întreaga comunitate și, prin extensie, pentru lume. Aici, rolul preotului devine din nou crucial, întrucât el face posibilă această intersecție între divin și uman, între sacralul spațiu liturgic și lumea profană.

Dimensiunea liturgică a misiunii preoțești este mult mai mult decât o serie de rituri și formule; ea este spațiul în care credința este trăită, experimentată și transmisă. Pentru preotul în diaspora, aceasta constituie o oportunitate și o provocare: o oportunitate de a aduce credința în concretul vieții oamenilor și o provocare de a o face într-un mod care respectă și îmbogățește tradiția ortodoxă. Este un act de echilibru care necesită nu doar profundă erudiție teologică, ci și sensibilitate pastorală, competență interculturală și, nu în ultimul rând, o viață de rugăciune și de comuniune cu Dumnezeu.

6. CONCLUZII

Contextul istoric al dialogului ecumenic și interreligios în România se desfășoară pe un teren complex, marcat de schimbări politice și sociale semnificative. În era contemporană, această complexitate s-a amplificat, generând o serie de provocări și oportunități. Pluralismul religios și etnic, accelerat de globalizare, a creat un mediu în care dialogul devine nu doar dezirabil, ci necesar. În acest peisaj, Biserica Ortodoxă Română a asumat un rol semnificativ, îndeplinind o varietate de funcții ce transcend limitele ecleziastice.

Mai întâi, Biserica Ortodoxă Română a fost un actor cheie în consolidarea dialogului ecumenic, angajându-se în discuții teologice și organizând evenimente interconfesionale. Aceasta a permis o mai bună înțelegere între diferitele credințe și a contribuit la atenuarea conflictelor religioase, implicit la promovarea unei atmosfere de respect și toleranță. Al doilea, implicarea Bisericii Ortodoxe Române în acțiuni caritabile și sociale a servit drept un vehicul pentru dialog, stabilind punți de înțelegere și cooperare cu alte comunități religioase.

În contextul educațional, Biserica Ortodoxă Română a utilizat instituțiile de învățământ ca platforme pentru a educa și a încuraja dialogul interreligios, astfel redefinind intersecția dintre religie și educație într-un mod care facilitează dialogul și coeziunea. În același timp, colaborarea cu alte tradiții religioase a fost o dimensiune importantă a eforturilor sale, inclusiv în sfera politică și în societatea civilă, unde a contribuit la promovarea valorilor democratice și la consolidarea statului de drept.

La nivel internațional, Biserica Ortodoxă Română a fost recunoscută ca un partener de dialog și colaborare, îndeosebi în cadrul organizațiilor ecumenice globale. Aceasta a generat un impact semnificativ, pozitivând imaginea României pe scena mondială și consolidând statutul țării ca un actor ce susține coeziunea și pluralismul în contextul global.

Relația dintre diferitele culte religioase în spațiul românesc are rădăcini adânci, cu un context istoric ce reflectă perioade de coabitare pașnică, dar și de conflict. Instituții și evenimente cheie au jucat un rol în dezvoltarea acestei dinamici, fie că este vorba de instituții religioase, legislative sau organizații neguvernamentale. Mass-media și percepțiile publice au, de asemenea, un rol important în modelarea dialogului ecumenic și interreligios, contribuind la construirea unor narative care pot fie să sprijine, fie să inhibe dialogul.

În contextul academic, cercetările și discuțiile pe această temă au adus noi perspective și au contribuit la o înțelegere mai profundă a complexității și a importanței dialogului ecumenic și interreligios în România. Aceste concluzii preliminare sugerează că dialogul ecumenic și interreligios nu este doar un lux teologic, ci o necesitate pragmatică pentru stabilitatea și prosperitatea societății românești, atât în interiorul granițelor țării, cât și în relațiile externe.

Având în vedere aceste aspecte, este evident că dialogul ecumenic și interreligios în România nu se rezumă la o dimensiune pur teologică sau spirituală. Este o manifestare complexă care implică aspecte sociale, politice, istorice și culturale. Într-un sens mai larg, dialogul a devenit un instrument prin care se pot aborda probleme mult mai cuprinzătoare, de la inegalități sociale până la conflicte politice și la problemele de mediu. Într-o lume în continuă schimbare, aceste aspecte ale dialogului sunt critice pentru a înțelege cum poate fi modelată o societate mai incluzivă și durabilă.

Pe termen lung, un dialog ecumenic și interreligios reușit poate servi drept un model replicabil în alte contexte diasporice, nu doar pentru români, ci pentru toate grupurile etno-religioase care încearcă să își construiască o existență în străinătate. Acest

lucru ar avea implicații profunde, deoarece un astfel de model ar putea fi instrumentalizat în abordarea unei varietăți de probleme globale, de la conflict și dezlocare până la schimbări climatice și inegalități sociale.

În final, dialogul ecumenic și interreligios în contextul diasporei românești ar trebui să fie văzut nu ca un scop în sine, ci ca un proces continuu de negociere și reinterpretare. Acesta presupune o serie de ajustări și recalibrări, având în vedere fluctuațiile demografice, schimbările politice globale și evoluțiile tehnologice. În această dinamică, dialogul rămâne nu doar relevant, ci esențial, oferind un cadru în care diversele comunități pot coexista, colabora și, în cele din urmă, co-crea o viziune comună a viitorului.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a PF Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodox Române, București, 2013
2. ***, „Declarația patriarhului Justinian la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Geneva, 29 iunie 1966”, în: Bria, Ion, *Destinul Ortodoxiei*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1989
3. „Dialogue with People of Other Faiths: Towards Better Understanding of Our Neighbours. Introduction”, în: *The Ecumenical Movement. An Anthology of Key Text and Voices*, Edited by Michael Kinnamon and Brian E. Cope, WCC Publications, Geneva, 1997
4. † Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, „Facultatea de Teologie în misiunea Bisericii”, în: *Teologie și Viață*, Nr. 9-12, septembrie-decembrie 2015
5. *A History of the Ecumenical Movement*, Edited by John Briggs, Mercy Amba Oduyoye and Georges Tssetsis, volume 3 (1968-2000), World Council of Churches, Geneva, 2004
6. Afanasiev, Nicholas, *The Church of the Holy Spirit*, Notre Dame University Press, 2007
7. Agignoaei, Drd., Alexandru Nicolae, „Misiunea eshatologică a Bisericii față de lume în afara cultului divin public: valori umane și libertate religioasă atât aici și acum, cât și acolo și atunci”, în: *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Vol. 10, Nr. 2, 2022

8. Alberigo, Giuseppe; Komonchak, Joseph A. (Eds.), *History of Vatican II*, Orbis Books, Maryknoll, NY, 2006, p. 26;
9. Aluaș, Maria, „Radioul ca mijloc de comunicare a mesajului evanghelic”, în: *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul VI, Nr. 4, octombrie-decembrie 2010
10. Anderson, Benedict, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, London-New York, 1983
11. Andrei, Petre, *Opere sociologice, I, Sociologia cunoașterii și a valorii*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973
12. Appleby, Scott, *The Ambivalence of the Sacred: Religion, Violence, and Reconciliation*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2000
13. Armstrong, Karen, *The Case for God*, Knopf, New York, 2009
14. Astărăstoe, Prof. dr., Vasile, „Tirania științei versus credință în vremea pandemiei COVID-19”, în: *Teologie și Viață*, Nr. 1-4, ianuarie-aprilie 2020
15. Barney, Jay, „Firm Resources and Sustained Competitive Advantage”, în: *Journal of Management*, vol. 17, no. 1, 1991
16. Bartoș, Emil, *Conceptul de îndumnezeire în teologia lui Dumitru Stăniloae*, Editura Cartea Creștină, Oradea, 2002
17. Basarab, Mircea, „Misiunea Bisericii și globalizarea” în: Chirilă, Pr. prof. dr., Ioan (coord.), *Misiunea Bisericii în Sfânta Scriptură și în istorie*, Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2006
18. Bauman, Zygmunt, *Globalization: The Human Consequences*, Polity Press, Cambridge, 1998
19. Bauman, Zygmunt, *Liquid Modernity*, Polity Press, Cambridge, 2000
20. Bazin, Jean-Nicolas; Cottin, Jerome, *Virtual Christianity: potential and challenge for the churches*, WCC Publications, Geneva, 2004
21. Beaudoin, Thomas M., *Proclaiming the gospel in a wired world*, Princeton Theological Seminary Press, Princeton, 2001
22. Bel, Pr. prof. dr., Valer (Coord.), *Misiologie Ortodoxă. Manual pentru facultățile de Teologie din Patriarhia Română*, Vol. I, Editura Basilica, București, 2021
23. Bel, Pr. prof. dr., Valer, *Dogmă și propovăduire*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1994
24. Bel, Pr. prof. dr., Valer, *Misiune, parohie, pastorație. Coordonate pentru o strategie misionară*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2006
25. Bel, Pr. prof. dr., Valer, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2010

26. Berger, Peter L. (Ed.), *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*, Georgetown University Press, Washington D.C., 1999
27. Berger, Peter L., *The Many Altars of Modernity. Toward a Paradigm for Religion in a Pluralist Age*, De Gruyter, Berlin/Boston, 2014
28. Bocancea, Cristian, „Democratizarea opiniei publice în presa postcomunistă”, în: Șandru, Daniel & Bocancea, Sorin (Coord.), *Mass-media și democrația în România postcomunistă*, Cuvânt înainte de Daniel Șandru & Sorin Bocancea, Editura Institutul European, Iași
29. Bordeianu, Radu, „(In)Voluntary Ecumenism: Dumitru Staniloae’s Interaction with the West as Open Sobornicity” în: Demacopoulos, George E.; Papanikolaou, Aristotle (Ed.), *Orthodox Constructions of the West*, Fordham University Press, New York, 2013
30. Bordeianu, Radu, „Priesthood Natural and Ordained: Dumitru Staniloae’s Communion Ecclesiology” în *Pro Ecclesia*, Vol. XIX, Fall 2010, No. 4
31. Bossi, Luca and Marroccoli, Giulia, „«We Are Alone»: Intergenerational Religious Transmission and the Effect of Migration in Italy”, în: *Religions*, Vol. 13, Issue 4, 2022, 293
32. Botină, Assoc. prof., Mădălina, „The Migration Phenomenon in the E.U., Reflected by Human Rights Under the Influence of the Covid-19 Pandemic. Case Study on the Intervention of the People’s Advocate Through the Children’s Advocate to Protect the Rights of Migrant Children in Romania”, în: *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Vol. 9, Nr. 3, 2021
33. Botoi, Pr. dr., Oliviu-Petru, „Perspective etice cu privire la dialogul interreligios creștin-islamic contemporan în contextul libertății religioase”, în: *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Vol. 7, Nr. 1, 2019
34. Breskaya Olga; Giordan, Giuseppe; Mignardi, Martina and Sbalchiero, Stefano, „Attributes and Activities of Religious Communities in Italy: First Results from a City Congregations Study (CCS)”, în: *Religions*, Vol. 14, Issue 6, 2023, 709
35. Bria, Pr. prof., Ion, *Liturghia după Liturghie. O tipologie a misiunii apostolice și mărturiei creștine azi*, Editura Athena, București, 1996
36. Brînzea, Nicolae, „Evolutions and Involutions in the Church-State Relationship”, în: Vanca, Dumitru A.; Cherry, Mark; Albu, Alin (Ed.), *Religion & Politics. The Church-State Relationship: from Constantine the Great to Post-Maastricht Europe*, Vol. I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2013

37. Brînzea, Nicolae, *Ortodoxia, dialog și provocări*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2018
38. Brînzea, Pr. prof. univ. dr., Nicolae, *Ecumenismul în și după conciliul Vatican II*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2022
39. Brudiu, Răzvan; Ciucurescu, Alexandru, „Diaspora ortodoxă: analiză, nuanțare și redefinire”, în: *Altarul Reîntregirii*, Nr. 3/2021
40. Buchiu, Pr. conf. dr., Ștefan, *Dogmă și Teologie. Curs de teologie dogmatică și simbolică ortodoxă*, Editura Sigma, București, 2006
41. Burlacu, Mihai, „Fundamentarea teologică a conceptului de identitate etnică”, în: Himcinschi, Mihai; Onișor, Remus (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul II, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021
42. Casanova, José, *Public Religions in the Modern World*, University of Chicago Press, Chicago, 1994
43. Chirilă, Pr. prof. dr., Ioan (coord.), *Misiunea Bisericii în Sfânta Scriptură și în istorie*, Editura Renașterea, Cluj Napoca, 2006
44. Ciobotea, Dr., Dan-Ilie, „O dogmatică pentru omul de azi”, în: *Studii Teologice*, Anul XXXVIII, nr. 6, noiembrie-decembrie 1986
45. Clarke, Peter B., *New Religions in Global Perspective: A Study of Religious Change in the Modern World*, Routledge, London and New York, 2006
46. Coase, R.H., „The Nature of the Firm”, în: *Economica*, vol. 4, no. 16, 1937
47. Constantin, Daniela-Luminița (Coord.), *Fenomenul migraționist din perspectiva aderării României la Uniunea Europeană*, Institutul European din România, București, 2004
48. Corlățean, Conf. univ. dr., Titus, „Evoluția protecției drepturilor fundamentale ale omului în sistemul modern și contemporan european – o perspectivă creștină”, în: *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Vol. 6, Nr. 2, 2018
49. Cormoș, Lect. univ. dr., Viorica-Cristina, „Integrare socială, suport filantropic și identitate religioasă în contextul migrației românilor în străinătate”, în: *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Vol. 10, Nr. 1, 2022
50. Cozma, Ioan; Giorda, Maria Cinara, „Diaspora ortodoxă română în Italia: strategii și dinamici în crearea și folosirea lăcașurilor de cult”, în: *Altarul Reîntregirii*, Nr. 3/2021
51. Cozmei, Pr. drd., Viorel Ioan, „Considerații privind relația dintre Biserica Ortodoxă Română și Statul Român. De la sinergia bizantină la criza comunistă”, în: *Teologie și Viață*, Nr. 5-8, mai-august 2018

52. Crețu, Vasile, „Diaspora ortodoxă română în Europa. De la migrația postdecembristă la provocările misionare actuale”, în: Himcinschi, Mihai; Onișor, Remus (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul II, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021
53. Crișanul, Emilian (Vlad Nică), „Misiunea slujitorilor Bisericii în contextul migrației românilor ortodocși”, în: Himcinschi, Mihai; Onișor, Remus (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021
54. Croitoru, Florin-Spiridon, „Diaspora românească - realitate proeminentă și provocare misionară” în Jurcan, Pr. prof. univ dr., Emil; Albu, Pr. lect. univ. dr., Alin (Ed.), *The Missionary Ethos of the Church in Post-Modernity*, Vol. I, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2012
55. Croitoru, Ion-Marian, „Aspecte privind trăirea credinței creștine ortodoxe în diaspora românească. Eseu pe baza unor experiențe personale”, în: Himcinschi, Mihai; Onișor, Remus (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul II, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021
56. Daniel, Patriarhul României, „Cuvânt înainte. Patriarhia română binecuvântează și susține comuniunea românilor de pretutindeni”, în: *Biserica Ortodoxă Română, promotoare a identității eclesiale, culturale și etnice a românilor din afara României (studii și articole)*, Editura Basilica, București, 2021
57. Dascălu, Nicolae, „Religious media in Romania and the Church in secular media”, în: *Revista Română de Jurnalism și Comunicare*, Vol. 8, Issue 4, 2013
58. Davie, Grace, *Religion in Britain since 1945: Believing without Belonging*, Blackwell, Oxford-Cambridge, 1994
59. Dumas, Felicia, „La spiritualité orthodoxe roumaine en France et ses représentations”, în: *Philologica Jassyensia*, Iași, Vol. 16, Issue 1, 2020
60. Eck, Diana, *A New Religious America: How a Christian Country Has Become the World's Most Religiously Diverse Nation*, Harper, San Francisco, 2001
61. Farcașiu, Pr. conf. univ. dr., Lucian, „Lucrarea Bisericii Ortodoxe Române în diaspora. Limite, provocări, perspective”, în: *Teogie și Educație la Dunărea de Jos*, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Vol. 19 (2021)
62. Fedorov, Pr. prof., Vladimir, „Misiunea ortodoxiei astăzi”, în: *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”. Anul universitar 2003-2004. Închinat memoriei Părintelui Dumitru Stăniloae cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la naștere*, Editura Universității din București, (Anul IV) 2004

63. Flanigan, Shawn Teresa, „Paying for God’s Work: A Rights-Based Examination of Faith-Based NGOs in Romania”, în: *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 18, (2007)
64. Floca, Arhid. dr., Ioan, „Diaspora Ortodoxă și organizarea ei canonică, problemă pe agenda Sfântului și Marelui Sinod”, în: *Revista Teologică*, Serie nouă, Anul VI (78), Nr. 3-4, iulie-decembrie 1996
65. Florescu, Preot drd., Marius, „Studii cu privire la misiunea internă și cea externă a Bisericii Ortodoxe”, în: *Altarul Banatului*, Anul XXIII (LXII), serie nouă, nr. 10-12, octombrie-decembrie 2012
66. Florescu, Preot, Marius, „Misiunea și evanghelizarea în cadrul mișcării ecumenice (1948–1963)”, în: *Altarul Banatului*, Anul XXI (LX), serie nouă, nr. 7-9, iulie-septembrie 2010
67. Gauthier, François, „Religious change in Orthodox-majority Eastern Europe: from Nation-State to Global-Market”, în: *Theory and Society. Renewal and Critique in Social Theory*, Volume 51, issue 2, March 2022
68. Georgiu, Gurie, „Fizionomia poliedrică recentă a parohiei ortodoxe române din diaspora. Lectură de antropologie culturală și pastorală”, în: Himcinschi, Mihai; Onișor, Remus (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021
69. Grim, Brian J., & Finke, Roger, *The Price of Freedom Denied: Religious Persecution and Conflict in the Twenty-First Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011
70. Guglielmi, Marco, „Creștinismul ortodox în Italia: așezarea diasporilor ortodoxi din Peninsula Italiană” în: *Altarul Reîntregirii*, Nr. 3/2021
71. Guglielmi, Marco, „The Romanian Orthodox Church, the European Union and the Contention on Human Rights”, în: *Religions*, Basel, Vol. 12, Issue 1, 2021, 39
72. Himcinschi, Mihai, *Doctrina trinitară ca fundament misionar. Relația Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul în teologia răsăriteană și apuseană. Implicațiile doctrinare și spirituale ale acesteia*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004
73. Himcinschi, Pr., Mihai, *Biserica în societate. Aspecte misionare ale Bisericii în societatea actuală*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006
74. Himcinschi, Mihai, „The Education of Faith – a Missionary Paradigm”, în: Mihăiță, ÎPS prof. univ. dr., Nifon; Vîlcu, Pr. prof. univ. dr., Marian; Ștefan, Pr. conf. univ. dr.,

- Florea, *Misiune, spiritualitate, cultură*, Editura Valahia University Press, Târgoviște, 2016
75. Iannaccone, Laurence R.; Bose, Feler, „Funding the Faiths: Toward a Theory of Religious Finance”, în: Rachel M. McCleary (Ed.), *The Oxford Handbook of the Economics of Religion*, Oxford University Press, 2011
 76. Ioniță, Pr., Viorel, „Diaspora – o provocare la nivel bisericesc și politic internațional”, în: *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul VII, Nr. 3, iulie-septembrie 2012
 77. Ioniță, Viorel, „Rezolvarea problematicei diasporei ortodoxe la nivel panortodox și consecințele ei misionare”, în: Himcinschi, Mihai; Onișor, Remus (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021
 78. Istodor, George, „Repere ale dimensiunii externe ale misiunii în contextul actual”, în: Himcinschi, Mihai; Onișor, Remus (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021
 79. Jugaru, Lect. univ. dr., Eugen, „Compasiunea creștină față de refugiați – un studiu de caz, refugiații din Ucraina”, în: *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Vol. 10, Nr. 1, 2022
 80. Luran, Preasfințitul, Timotei, „Preoții cunosc cel mai bine viața românilor de aici. Mai mult decât atât, ei înșiși au aceleași probleme”, în: *Noi în Spania*, 28 aprilie 2016
 81. Leb, Ioan Vasile; Constantinescu, Mihai L., „Diaspora ortodoxă”, în: Buchiu, Pr. prof. dr., Ștefan, Tulcan, Pr. prof. dr., Ioan (Coord.), *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Editura Basilica, București, 2019
 82. Leuștean, Lucian N., *Orthodoxy and the Cold War: Religion and Political Power in Romania, 1947-65*, Palgrave Macmillan, London, 2014
 83. Leuștean, Lucian, *Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century*, Routledge, London, 2014
 84. Manolache, Stelian, „The Contemporary Inter-religious Dialog. Short considerations on the Structure and the Dynamics of the Romanian Orthodox Vision”, în: *SEA – Practical Application of Science*, Vol. V, nr. 13(1/2017)
 85. McGuire, Meredith, *Lived Religion: Faith and Practice in Everyday Life*, Oxford University Press, 2008
 86. Moldovan, Pr. prof. univ. dr., Ilie, *Ortodoxia misionară, stâlp de lumină în lumea contemporană*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2009
 87. Molteni, Francesco; Dimitriadis, Iraklis, „Immigrants’ Religious Transmission in Southern Europe: Reaction or Assimilation? Evidence from Italy”, în: *Journal of International Migration and Integration*, Volume 22, issue 4, December 2021

88. Önday, Özgür, „Understanding the Economics of Religion: Religeconomics”, în: *International Journal of Disciplines In Economics and Administrative Sciences Studies* (IDEAStudies), 2017, Vol. 3, Issue 2
89. Pârcălabu, Pr. dr., Florin, „Fenomenul și etosul misionar”, în: *Teologie și Viață*, Nr. 5-8, mai-august 2018
90. Petrache, Andrei, „În căutarea mântuirii pe meleaguri străine: dezvoltarea Bisericii Ortodoxe Române în Italia”, în: Himcinschi, Mihai; Onișor, Remus (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021
91. Petraru, Pr. prof., Gheorghe, *Teologie fundamentală și misionară. Ecumenism*, Editura Performantica, Iași, 2006
92. Pop, Pr. drd., Vasile, „Diaspora ortodoxă română: accente istorice, misionare și aspecte pastorale actuale”, în: *Teologie și Viață*, Nr. 5-8, mai-august 2017
93. Ricucci, Roberta and Bossi, Luca, „From Collectivities to Families and Back to the Individual: Religiosity, Migrations and Civic Engagement at the Beginning of the COVID Period in a Multicultural Italian City”, în: *Religions*; Basel, Vol. 13, Issue 6, 2022, 497
94. Robertson, Roland, „Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity” în Featherstone M., Lash S. and Robertson R. (Eds.) *Global Modernities*, Sage, 1995
95. Roman, Monica; Goschin, Zizi, „Does Religion Matter? Exploring Economic Performance Differences Among Romanian Emigrants”, în: *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, vol. 10, issue 30, Winter 2011
96. Sandu, Dumitru, *Lumile sociale ale migrației românești*, Editura Polirom, Iași, 2010
97. Sarkissian, Ani, *The Varieties of Religious Repression: Why Governments Restrict Religion*, Oxford University Press, New York, 2015
98. Savelovici, Anton, „Problematica propovăduirii evangheliei în comunitățile creștin-ortodoxe române în diaspora”, în: Himcinschi, Mihai; Onișor, Remus (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul II, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021
99. Scânteie, Pr. drd., Ionel, „Fundamente și limite ale dialogului interreligios din perspectiva teologiei ortodoxe”, în: Sava, Pr. prof. dr., Viorel (Coord.), *Slujind adevărul, slujim pe Dumnezeu și pe oameni: aspecte ale cercetării doctorale actuale*, Editura Doxologia, Iași, 2019
100. Schmemmann, Alexander, *The Historical Road of Eastern Orthodoxy*, St. Vladimir's Seminary Press, 1977

101. Stan, Lavinia & Turcescu, Lucian, *Religion and Politics in Post-Communist Romania*, Oxford University Press, 2007
102. Stan, Lavinia, „Church-State Relations in Eastern Orthodoxy”, in Jeffrey Haynes (Ed.), *Routledge Handbook of Politics and Religion*, 3rd Edition, Routledge, London, 2020
103. Stan, Lavinia; Turcescu, Lucian, *Church, State, and Democracy in Expanding Europe*, Oxford University Press, New York, 2011
104. Stark, Rodney and Finke, Roger, *Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion*, Berkeley, University of California Press, 2000
105. Stăniloae, Pr. prof. dr., Dumitru, „Iubire și adevăr: pentru o depășire a dilemei ecumenismului contemporan. Pe marginea întâlnirii ecumeniste de la Taizé” în *Ortodoxia*, Anul XIX, Nr. 2, aprilie-iunie 1967
106. Stăniloae, Pr. prof. dr., Dumitru, „Sinteză eclesiologică” în: *Studii Teologice*, Seria a II-a, Nr. 5-6, mai-iunie, Anul VII / 1955
107. Stăniloae, Pr. prof. dr., Dumitru, „Sobornicitate deschisă” în: *Ortodoxia*, Anul XXIII, Nr. 2, aprilie-iunie 1971
108. Timiadis, Mitropolit, Emilianos, *Preot, parohie, înnoire. Noțiuni și orientări pentru teologia și practica pastorală*, Ediție revăzută, Traducere de Paul Brusanowski, Editura Andreiana, Sibiu, 2015
109. Trandafoiu, Ruxandra, *Diaspora online: Identity politics and Romanian migrants*, Berghahn Books, New York, 2013
110. Turcescu, Lucian, „Eastern Orthodox Constructions of „the West” in the Post-Communist Political Discourse: The Cases of the Romanian and Russian Orthodox Churches” în: Demacopoulos, George E.; Papanikolaou, Aristotle (Ed.), *Orthodox Constructions of the West*, Fordham University Press, New York, 2013
111. Vlahavas, Hristea Filiótis, „L'Eglise Orthodoxe en Diaspora: un paradigme en France du dialogue oecuménique (la Comité mixte catholique-orthodoxe) et un déficit pastoral (les mariages mixtes)”, în: Himcinschi, Mihai, Onișor, Remus (Ed.), *Pastorație și misiune în diaspora*, Volumul I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2021
112. William, Safran, „Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return”, în *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, vol. 1 no. 1, 1991